

PROCESINIŲ VEIKSMŲ ATLIKIMO TAKTINIŲ BŪDŲ SISTEMA: POŽYMAI IR SAMPRATA

Dr. Rolandas Krikščiūnas

Mykolo Romerio universiteto Teisės saugos fakulteto Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 11
Elektroninis paštas krk@mruni.lt

Pagrindinės sąvokos: taktinis būdas, bendroji sistema, algoritmas.

S a n t r a u k a

Šiuolaikinės kriminalistikos raida tiesiogiai sąveikauja su sisteminiu mokslo priemonių ir metodų generavimu, kitų mokslų šakų patirties taikymu kriminalistikai keliamiems uždaviniams spręsti. Straipsnyje nagrinėjama galimybė sisteminti procesinių veiksmų atlikimo taktinius būdus (toliau – ir taktiniai būdai) atsižvelgiant į objektyviai egzistuojančius tarpusavio ryšius (pvz., procesinio veiksmo rūšį). Procesinių veiksmų atlikimo taktinių būdų tipinių sistemų kūrimas ir taikymas praktikoje leidžia pasirinkti optimalią procesinio veiksmo atlikimo taktiką tam tikroje situacijoje, padeda pasirengti jį atlikti, išvengti galimų taktinių klaidų, panaikina taktinę riziką. Straipsnyje nagrinėjami taktinių būdų sistemos požymiai, jų tarpusavio ryšys, formuluojamas procesinių veiksmų atlikimo taktinių būdų sistemos apibrėžimas. Pateikiama skirtingų autorių nuomonė apie šią problemą.

Šiuolaikinė kriminalistikos teorija verčia diskutuoti apie būtinybę kurti ir taikyti praktinėje pareigūnų veikloje procesinių veiksmų atlikimo taktinių būdų sistemas, kurios suteiktų galimybę optimaliom priemonėm gauti įrodomąją informaciją ir panaudoti ją teismų praktikoje. Tokių sistemų (posistemų) sudarymas įpareigoja išnagrinėti sąvoką „sistema“ ir nustatyti jos požymius.

Bendriausia prasme sistema gali būti apibrėžta kaip „ko nors išsidėstymas, tvarka, visuma“ arba kaip „ko nors darinys (pagal tikslą, paskirtį, veikimą, nagrinėjimo požiūrį ir pan.)“ [1]. Literatūroje yra įvairių šios sąvokos apibrėžimų. Šiuolaikiniame moksle sistema suprantama kaip visuma sudėtingų objektų, apibūdinamų ne tik daugialypiškumu, bet ir jų elementų bei tarpusavio ryšių tipų ir kokybės skirtumu [2, p. 683]. P. Anochinas pabrėžia, kad sistema galima vadinti tik tokį atrinktų ir veikiamų komponentų kompleksą (*complexus*), kurių tarpusavio sąveikos komponentai yra tokio pobūdžio, kad padeda gauti naudingų rezultatų [3, p. 19].

Nepaisant į tam tikrų šių sąvokų skirtumų, galima išskirti ir tam tikrus bendrus sistemų požymius. Iš jų galima paminėti šiuos:

1) vientisumas (kiekvieno sistemos elemento, savybės ir santykio priklausomumas nuo jo vietos, funkcijų ir pan. sistemos viduje);

2) struktūriškumas (galimybė apibūdinti sistemą nustatant jos struktūrą, t. y. sistemos ryšių ir santykių ryšius; sistemos veikimo sąlyga yra ne tiek atskirų jos elementų veikimas, kiek pačios struktūros savybės). Iš Lietuvos mokslininkų vienas pirmųjų tai pastebėjo H. Malevski, teigęs, kad procesinio veiksmo atlikimas – sudėtinga veiksmų sistema, turinti ne tik savo tikslus ir uždavinius, bet ir tam tikrą struktūrą [4, p. 20];

3) sistemos ir aplinkos tarpusavio priklausomybė (sistemos savybės formuojasi ir pasireiškia sistemai sąveikaujant su aplinka, kuri yra pagrindinis tarpusavio ryšio komponentas);

4) hierarchiškumas (kiekvienas sistemos komponentas gali būti nagrinėjamas kaip sistema, o tokia sistema šiuo atveju sudarys vieną iš didesnės sistemos sudėtinių dalių (elementų));

5) kiekvienos sistemos įvairaus apibūdinimo galimybė ir kt.

Išvardyti požymiai būdingi kiekvienai sistemai. Mūsų užduotis yra nustatyti specialiuosius sistemų požymių ypatumus, išskirti specifinius požymius (savybes) ir pritaikyti juos prie atskirų procesinių veiksmų atlikimo taktinių būdų sisteminimo sąvokos.

Apžvelgsime bendrų sistemos požymių savitumą, būdingą taktinių būdų sistemai.

1) taktinių būdų sistemos bendrumas. Sistemos elementai turi būti tiesiogiai susiję ir sąveikauti tarpusavyje, t. y. sistema turi funkcionuoti kaip bendra visuma. Kiekvienas procesinių veiksmų taktinis būdas turi užimti atitinkamą vietą sistemoje ir atlikti tam tikras funkcijas. Sistema kaip visuma turi atlikti nustatytą funkciją, kuri neturėtų sutapti su kiekvieno jos atskiro elemento funkcijomis. Šiuo atveju sistema turėtų „įgyti“ naujų integruotų savybių, kurių neturi nė vienas iš ją sudarančių elementų (atskiri taktiniai būdai);

2) nustatytos struktūros buvimas. Taktinių būdų sistemos turi dvejetainę struktūrą. Pagal savo kilmę jos priklauso tam tikram tyrimo veiksmų tipui (apklausos, apžiūros, parodymo atpažinti ir kt.), kita vertus – šios sistemos susideda iš posistemų, kurių esmė yra konkretaus tyrimo veiksmo atlikimas. Objekto struktūra kaip sistema yra elementų eiliškumo rūšis, kuri nekinta keičiantis elementams. Jų pasirinkimas priklauso nuo sistemos egzistavimo sąlygų. Sistema apima tvarkingą (o ne chaotišką) komponentų visumą. Sistemos vidinė struktūra turi logišką elementų tarpusavio ryšį ir struktūrišką jų pavaldumą. Manome, kad atskirų procesinių veiksmų taktinių būdų sistemą sudaro atitinkamos posistemės ir atskiri taktiniai būdai, skirti tam tikriems tikslams ir situacijoms. Taktinių būdų sistema turėtų turėti loginę ją sudarančių elementų seką, kurie turi būti tarpusavyje susiję sąlyginiais tiriamaisiais ir substanciniais (lot. *substantia*) ryšiais.

3) taktinių būdų sistemos ir aplinkos tarpusavio ryšys. Sistema turi ypatingus vidinius ir išorinius ryšius, kuriais ji skiriasi nuo savo aplinkos ir supriešinama jai kaip visuma. Sąvoką „visuma“ šiuo atveju reikėtų suprasti kaip išorinius, su konkrečia taktinių būdų sistema susijusius objektus (įvykio apžiūros vieta, apklausiamojo psichika ir pan.). Pavyzdžiui, kaltinamojo apklausos procese gali būti panaudota taktinių būdų sistema tam, kad būtų nustatyta, ar apklausiamojo parodymai melagingi. Ši sistema yra priemonė paveikti apklausiamojo psichiką, leidžianti pakeisti jo poziciją, gauti tam tikros informacijos ir pan. Kita vertus, ir pats objektas gali daryti įtaką (atoveiksmi) sistemai. Tai susiję su poreikiu atsakyti taikyti tokią sistemą arba keisti atskirus jos elementus. Tokiu būdu tarpusavyje veikiant taktinių būdų sistemai ir objektui, vyksta jų poveikio vienas kitam procesas. Sistemos elementai saveikaudami su išore gali keisti savo turinį ar vidinę sandarą. Saveikaujant sistemai ir aplinkai, sistema yra kaip aktyvus komponentas;

4) taktinių būdų sistemos hierarchiškumas. Atskirų tyrimo ir teisminių veiksmų taktinių būdų sistemos yra platesnės sistemos – kriminalistikos taktikos sistemos – komponentai. Savo ruožtu kiekvienas taktinių būdų sistemos komponentas (apžiūros, apklausos, parodymo atpažinti ir pan.) gali būti nagrinėjamas kaip sistema ar posistemė, diferencijuota atsižvelgiant į tikslus ir situacijos sąlygiškumą. Preliminariai tokios sistemos (posistemės) gali būti atskiri taktiniai būdai kaip veikimo priemonių sistema.

Sistemos komponentai tarpusavyje susiję ir veikia toje sistemoje būdami jos posistemėmis. Kartu kiekvienas sistemos komponentas yra tam tikra prasme savarankiškas, todėl gali būti nagrinėjamas kaip savarankiška kito lygio sistema, o kaip posistemė gali būti nagrinėjamas atskirai arba su kitu objektu. Atliekant procesinį veiksma, gali būti taikomos kelios taktinių būdų sistemos (posistemės), siekiant pasiekti tik joms būdingus tikslus. Kiekviena iš jų yra nepriklausoma nuo kitos sistemos. Tam tikras tarpusavyje veikiančių elementų savarankiškumas nulemtas konkrečių, o ne bendrų procesinio veiksmo tikslų;

5) taktinių būdų sistemų gausa. Taktinių būdų sistema (posistemė) gali sutapti būdų forma, bet skirtis jų konkrečiu turiniu ir naudojimo ypatumais. Tai nulemia specifinės nusikaltimų rūšys ir jų charakteristika, buvimas arba trūkumas informacijos, kurios pagrindu formuojasi vieni arba kiti procesinių veiksmų atlikimo būdai, situacijos dinamiškumas ir pan.

Be bendrų taktinių būdų sistemų požymių, gali būti išskiriami ir specifiniai taktinių būdų sistemų požymiai (savybės), atspindintys jų išskirtinumą. Prie tokių savybių priskirtina:

1) tikslinė taktinių būdų sistemos paskirtis. Kiekviena taktinių būdų sistema turi atlikti savo funkcijas siekiant griežtai nustatyto tikslo. Procesinio veiksmo tikslai yra svarbus kriterijus sisteminant taktinius būdus. Taktinio būdo tikslingumas turi atitikti procesinio veiksmo tikslus.

Vienų ar kitų taktinių būdų nagrinėjimas atskleidžia jų pasikartojimą taktinių būdų sistemose (posistemėse) turint skirtingus tikslus. Pavyzdžiui, tam tikrų objektų pateikimas apklausos metu įgyvendina šiuos tikslus: 1) padeda apklausiamajam prisiminti pamirštus faktus; 2) orientuoja jį pateikti duomenis apie tokius faktus, kurie domina tyrėją; 3) konkrečiau ir išsamiau pateikia parodymus; 4)

padeda išsiaiškinti, kad apklausiamasis duoda žinomai melagingus parodymus; 5) neutralizuoja apklausiamojo nusistatymą neduoti parodymų ir formuoja jo požiūrį duoti visapusiškus ir teisingus parodymus. Tai susiję su to paties taktinio būdo galimybe atlikti skirtingas funkcijas. Į minėtą taktinių būdų ypatybę reikėtų atsižvelgti kuriant jų sistemas (posistemas);

2) taktinių būdų sistemų pasirenkamumas. Taktinių būdų sistema turi veikti tik jai tinkamoje situacijoje, kurioje ji yra tinkamiausia. Atskirų procesinių veiksmų taktinių būdų sistemų (posistemų) naudojimą nulemia jų tikslingumas ir gebėjimas varijuoti tarp situacijų. Sistemos pasirinkimas pasireiškia tuo, kad naudojamos tos jos posistemės, kurios rekomenduojamos taikyti tuo metu susidariusioje situacijoje. R. Burda pabrėžia, kad nusikaltimų tyrimo praktikoje taktiniai būdai realizuojami ne abstrakčiai, o konkrečiomis sąlygomis [5, p. 16]. Procesinio veiksmo taktikoje tokios situacijos turi būti išsiaiškintos, kiekvienai situacijai turi būti nustatytos specifinės užduotys ir atitinkamai šioms užduotims parinkta taktinių būdų grupė. Sudarant atskirų tyrimo veiksmų taktinių būdų sistemas, būtina atsižvelgti į jų specifiką, o ne vadovautis bendra jų kilme.

3) sistemos dinamiškumas (lankstumas). Taktiniai būdai gali atlikti savo pažintinį ir organizacinį vaidmenį tik tada, kai bus lankstūs, galės prisitaikyti ir pan. Kuriant konkrečią atskiro procesinio veiksmo taktinių būdų sistemą (posistemę), būtina atkreipti dėmesį į šiuos dalykus:

- a) sistemos veikimo dinamiškumą (sistema gali pradėti veikti skirtingais taktinių būdų sistemos taikymo etapais);
- b) galimybes sistemai veikti nesant vienam ar kitam taktiniam būdai, kuris yra vienas iš jos komponentų. Atskirų sistemos elementų nebuvimas arba nepakankamai aukšta jų kokybė nustato atitinkamą taktinės rizikos lygį.

Sistemos lankstumas pasireiškia keičiant taktinių būdų naudojimo eiliškumą. Vieni taktiniai būdai atliks pagrindinį vaidmenį ir jų taikymas užtikrins procesinio veiksmo efektyvumą, kiti – turėdami mažesnę vertę – bus taikomi vėliau. Toks skirstymas yra tinkamiausias, nes vieni ar kiti taktiniai būdai konkrečiose situacijose pasižymi skirtingomis konkrečiomis kokybinėmis savybėmis, skiriasi savo informatyvumo lygiu. Atkreiptinas dėmesys, kad taktiniai būdai, esantys vienoje sistemoje, gali būti tarpusavyje susiję. Pavyzdžiui, pateikimas objekto atpažinti gali būti pakeistas ekspertizės išvada arba paskelbus parodymus asmens, susijusio su tuo, kokias aplinkybes siekiama išsiaiškinti vienu arba kitu veiksmu. Tarpusavio sąsaja nereiškia, kad visi būdai savo tikslingumu yra vieno tipo ir neturi tik jiems specifinių ypatumų. Galimybė pakeisti vieną būdą kitu nereiškia chaoso naudojant jų sistemas. Būtent sistema numato tikslingesnę taktinių būdų taikymo seką ir jų pobūdį, todėl tarpusavio ryšys turi tam tikras ribas.

4) taktinių būdų sistemos variantiškumas. Dauguma tyrimo veiksmų, taip pat ir tyrimo situacijos įvairiapusiškumas nulemia ir taktinių būdų sistemų (posistemų) variantiškumą. Todėl prieš sudarant ir nagrinėjant taktinių būdų sistemas, pirmiausia turi būti išnagrinėtos procesinių veiksmų atlikimo aplinkybės.

Dažnas tipinių taktinių būdų sistemų pasirinkimas leidžia pasirinkti būtent tą, kuris atitinka susiklosčiusią situaciją. Nuo taktinių būdų sistemos, kuri atitinkamoje situacijoje tampa mažai veiksminga, galima pereiti prie kitos, kuri susidariusioje situacijoje yra reikalingesnė ir veiksmingesnė. Procesinio veiksmo situacijos pakeitimas reikalauja panaudoti atitinkamą taktinių būdų sistemą (posistemę).

5) taktinių būdų sistemos algoritmiskumas. Taktinių būdų sistemos „sudarytos“ tam tikrais algoritmais. Tokių sistemų naudojimas padeda priimti teisingus sprendimus skirtingose situacijose. Algoritmizacijos uždavinys yra remiantis mokslinėmis kriminalistikos rekomendacijomis, ikiteisminio tyrimo praktikos patirtimi, padėti ikiteisminio tyrimo institucijų darbuotojams priimti teisingus ir optimalius sprendimus. Taktinių būdų sistemų algoritmiskumas pasireiškia tuo, kad jis pateikia tam tikrą taktinių būdų taikymo tvarką: jų formą, turinį, taikymo seką ir pan.

Kriminalistinėje literatūroje galime rasti nuomonę dėl atskirų procesinių ikiteisminio tyrimo veiksmų algoritmų parengimo ir jų taktikos.

H. Malevski rekomenduoja atliekamą įvykio vietos apžiūros taktiką skaidyti į atskiras veiksmų sistemas – tipinius pareigūnų elgesio algoritmus. Jis išskiria veiksmų algoritmus, atliekamus iki išvykimo į įvykio vietą, atvykus į įvykio vietą bei atliekant dinaminę apžiūrą [4, p. 28, 31, 42].

L. Samiginas ir A. Forkeris parengė scheminį apklausos algoritmą, apibūdinantį tyrėjo veiksmus, atliekamus įvairiose apklausos stadijose (pradinėje stadijoje, laisvo pasakojimo stadijoje, detaliuos apklausos stadijoje, baigiamojoje apklausos stadijoje). Autoriai pabandė vienu algoritmu apimti visą apklausos procedūrą ir taktiką [6, p. 219–223]. Tokio algoritmo trūkumais galima laikyti:

1) jį sudėtinga naudoti praktiškai (šiuo atveju algoritmas sudaro tam tikrą kiekį aprašomosios informacijos; numato grįžimą prie atskirų pozicijų taikymo ar perėjimą per jas ir pan.);

2) jis apskaičiuotas „visiems gyvenimo atvejams“ ir neatspindi apklausos taktikos specifikos, priklausančios nuo jos rūšies, apklausiamojo procesinės padėties, jo užimtos pozicijos, situacijos įvairiapusiškumo ir pan.;

3) atskiri taktiniai algoritmo aprašymai neatskleidžia savo konkretaus turinio („taikyti taktinius būdus, skirtus padėti prisiminti pamirštas aplinkybes“, „neutralizuoti apgalvoto nutylėjimo motyvus“, „taikyti taktinius būdus, siekiant išvengti melagingų parodymų“ ir pan.).

G. Zorinas ir R. Zorinas siūlo tipines kelių eismo įvykių dalyvių ir liudininų apklausos taktinių veiksmų sistemas. Preliminariai transporto priemonės vairuotojo apklausai atlikti rekomenduojamos šios programos: vairuotojo apklausos apie techninę transporto priemonės, kuri dalyvavo įvykyje, būklę programa; vairuotojo, padariusio avariją riboto matomumo sąlygomis, apklausos programa; vairuotojo, padariusio avariją esant blogoms oro sąlygoms, apklausos programa; vairuotojo, padariusio avariją manevruojant, apklausos programa ir kt. [7, p. 126]. Tokios programos apima tipinius klausimus, kuriuos atitinkamoje situacijoje tikslinga pateikti apklausiamajam apklausos metu. Kita vertus, šios programos apima tik klausimų, susijusių su vienu arba kitų asmenų apklausos dalyku, išvardijimą tiriant kelių eismo įvykius ir neapima rekomendacijų apie galimybes naudoti kitus taktinius būdus.

L. Karnejeva ir I. Kartes rekomenduoja pagrindinių apklausos taktinių būdų realizavimo sistemos algoritmą [8, p. 327–334]. Atkreiptinas dėmesys į apklausos nagrinėjimą ne statiškai, o dinamiškai, nes būtent tai leidžia parodyti judėjimą nuo vienos veikimo programos prie kitos, nustatyti jų grįžtamąjį ryšį, parodyti jų seką, priklausomą nuo vienos arba kitos situacijos atsinaujinimo apklausos metu. Autoriai pasiūlė schemą, pagrįstą taktinių būdų ir tipinių situacijų priklausomybe. Pasiūlyti algoritmai gali turėti tam tikrą reikšmę tyrėjui, atliekant apklausą, neatsižvelgiant į rekomendacijų schemiškumą, apklausos situacijos ribotumą dėl jo konfliktiškumo ar nekonfliktiškumo, atskirų taktinių būdų banalumo.

Mūsų manymu, kaip algoritmai tyrėjo (teisėjo) veikloje gali būti taikomos tipinės atskirų procesinių veiksmų (įvykio vietos apžiūros, kratos, parodymo atpažinti ir kt.) taktinių būdų sistemos. Siūlymas taikyti vienus arba kitus taktinius būdus skirtingose situacijose padėtų pasiekti kai kuriuos ikitėisminio tyrimo tikslus, kurie gali būti suformuluoti kaip algoritmai. Ikitėisminio tyrimo (teisminių) procesinių veiksmų tipinių situacijų priklausomumo ir atitinkamų taktinių būdų sistemų tyrimas (nagrinėjimas) leidžia išsiaiškinti ir nustatyti algoritmų tarpusavio ryšį ir suteikti galimybę sukurti tam tikrus pareigūnų elgesio algoritmus atskirų procesinių veiksmų taktikoje. Taktinių būdų sistemų algoritmiškumas ir jų situacijų sąlygiškumas leidžia numatyti, kad juos panaudojus rezultatas bus gana konkretus ir naudingas.

Procesinio veiksmo taktinio būdo sistema turėtų sudaryti ne paprastą jų visumą, ne bet kokią jų seką, o tik tokią, kuri apima jų organizavimą, sudarytą iš tarpusavyje susijusių komponentų, užimančių atitinkamą vietą tam tikroje sekoje ir atliekančių būtinąs funkcijas.

Kriminalistinėje literatūroje iki šiol nėra apibrėžtos atskirų procesinių veiksmų taktinių būdų sistemos sampratos, nors daugelis autorių vartoja šį terminą savo darbuose [5; [9, p. 87–105]. Iš dalies R. Bielkinas rašo, kad procesinio veiksmo taktinių rekomendacijų rengimas apima taktinių būdų sisteminimą, sistemų tipizaciją¹ procesinio veiksmo kontekste. Ši sistema yra atvira, nes visada gali būti papildyta. V. Komisarovas pabrėžia, kad kuriant taktinių būdų sistemų klasifikavimo pagrindus, visada reikia turėti omenyje tik ne elementarią taktinės veiklos funkcionavimo eigą, bet ir numatyto rezultato siekimo procesą, kuriame labiausiai atsiskleidžia profesionalus tyrėjo meistriškumas [10, p. 84].

Mūsų atlikta bendrų sistemos požymių ir savybių, susijusių su taktinių būdų sistemos samprata, analizė leidžia suformuluoti tokią apibrėžtį: taktinių būdų sistema – tai tarpusavyje susiję ir vienas kitą veikiantys procesinių veiksmų atlikimo būdai, turintys tam tikrą tikslingumą ir įvairiapusiškumą realizuojant procesiniam veiksmui iškeltus uždavinius.

Išvados

1. Išskirtini šie bendri sistemų požymiai:

- 1) vientisumas;
- 2) struktūriškumas;
- 3) sistemos ir aplinkos tarpusavio priklausomybė;

¹ Standartizaciją pagal tipą.

- 4) hierarchiškumas;
 - 5) kiekvienos sistemos įvairovės apibūdinimo galimybė ir kt.
2. Taktinių būdų sistemai būdingi šie sistemų požymiai:
- 1) taktinių būdų sistemos bendrumas. sistemos elementai turi būti tiesiogiai susiję ir veikti tarpusavyje, t. y. sistema turi funkcionuoti kaip bendra visuma;
 - 2) nustatytos struktūros buvimas. taktinių būdų sistemos turi dvejopą struktūrą, jos pagal savo kilmę priklauso tam tikram tyrimo veiksmų tipui (apklausos, apžiūros, parodymo atpažinti ir kt.), kita vertus, šitos sistemos susideda iš posistemų, kurių esmė yra konkretaus tyrimo veiksmo atlikimas;
 - 3) taktinių būdų sistemos ir aplinkos tarpusavio ryšys. Sistema turi ypatingus vidinius ir išorinius ryšius, kuriais ji skiriasi nuo savo aplinkos ir supriešinama jai kaip visuma;
 - 4) taktinių būdų sistemos hierarchiškumas. Atskirų tyrimo ir teisminių veiksmų taktinių būdų sistemos yra platesnės sistemos – kriminalistikos taktikos sistemos – komponentai.
3. Atlikta bendrų sistemos požymių ir savybių, susijusių su taktinių būdų sistemos samprata, analizė leidžia suformuluoti tokį apibrėžimą: taktinių būdų sistema – tai tarpusavyje susiję ir vienas kitą veikiantys procesinių veiksmų atlikimo būdai, pasižymintys tam tikru tikslingumu ir įvairiapusiškumu realizuojant procesiniam veiksmui iškeltus uždavinius.

LITERATŪRA

1. <http://www.autoinfo.lt/webdic/> (paskutinį kartą žiūrėta 2005-03.05).
2. **Tarptautinių** žodžių žodynas. – Vilnius: Alma littera, 2003.
3. **Анохин П. К.** Теория функциональной системы. – Москва, 1999.
4. **Malevski H.** Įvykio vietos apžiūra. – Vilnius, 1999.
5. **Burda R.** Kriminalistikos taktika. – Vilnius, 2001.
6. **Самыгин Л. Д., Форкер А** Опыт создания алгоритмов расследования преступлений. – Москва, 1986.
7. **Зорин Г. А., Зорин Р. Г.** Типовые программы допросов участников и очевидцев дорожно-транспортных происшествий. – Гродно, 1995.
8. **Карнеева Л., Картес И.** Система основных тактических приемов допроса и алгоритм их реализации. – Москва, 1987.
9. **Белкин Р. С., Лившиц Е. М.** Тактика следственных действий. – Москва, 1997.
10. **Комиссаров В. И.** Теоретические проблемы следственной тактики. – Саратов, 1987.

System of Criminal Tactical Means: Features and Concepts

Dr. Rolandas Krikščiūnas
Mykolas Romeris University

Keywords: *tactical means, general system, algorithm.*

SUMMARY

Modern criminal theory gives us opportunity to discuss necessity of creating and applying systems of process tactical factors in the practice of officials which gives us opportunity by all possible means get evidence information and apply it in the judicial practice. Despite some differences in system concepts we can single out some true general concepts. It is important to mention the following:

1) Integrity (each element of the system, concept and relation correlation with their place, functions, etc. in the system itself);

2) Structural concept (possibility to describe system establishing its structure, i.e., links between system links and relations. System operating condition is not only operation of separate elements but concept of the system itself);

3) *System and environment interdependence* (system concepts are formed and manifested in the environment of system concept which is the main component of interdependence);

4) *Hierarchy* (every component of the system can be analyzed as a system and the system in this case will make one component (element) of a big system);

5) *Possibility to describe every system in a different way, etc.*

The mentioned concepts are typical to every system.

Let's review general system concept peculiarities typical to tactical means system.

1) *Integrity of tactical means system.* System elements have to be correlated with each other and functional in the system, i.e., the system has to work as one. Each process tactical way has to take place in the system and have its function.

2) *Established structure.* Tactical means systems have twofold structure, on one hand according to their origin they belong to certain investigation type (tactical means of interrogation, inspection, evidence identification, etc.) on the other hand these systems consist of sub-systems the essence of which is to perform investigation of a certain case. Tactical means system should have logical progression of the elements which should be connected with each other by provisory-investigation and substantial (lot. *substantia*) links.

3) *System and environment interdependence.* System has special inner and outer links the help of which it differs from the environment and is compared against it as one. The concept "one" should be understood as inner objects (event, investigation place, psychic state of the investigated person, etc.) in relation with specific tactical means systems. For example, in the process of investigation tactical means system can be used in order to identify if witness testimony is right.

4) *Hierarchy of tactical means systems.* Separate investigation and judicial tactical means system are components of a broader criminal tactical system. Every component (investigation, survey, identifying evidence, etc.) can be analysed as a system or sub-system differentiated according to goals and provisions of the situation. Preliminary, separate tactical means can be as such systems being as operation means of the system.

5) *Big quantity of tactical means system.* Tactical means system (sub-system) can coincide in form of the means but be different in their specific content and usage peculiarities.

